

NOVA

vereniging
vrienden van
Archeon

Nieuws van de Vereniging Vrienden van Archeon

NOVEMBER 2023 | JAARGANG 27 No. 2

In dit nummer

2. De Voorzet **3.** Ondertussen in Archeon **4.** Verslag van de VvVA groepsreis **7.** Waar komt macht vandaan? **8.** Machtig krachtig kruid **10.** Interview minderbroeders **12.** Macht en muziek, huh? **14.** Vrouwe Hadewij **15.** Boeken en tentoonstellingen **16.** Strip Marcus & Marbod

Macht

Foto: Maritgen Rodenburg

De voorzet

Het jaar 2023 was weer een heel mooi seizoen in museumpark Archeon met prettig veel gevarieerde evenementen en grote bezoekersaantallen. Mijn complimenten aan al het personeel van Archeon, de vrijwilligers van VVvA en zeker ook aan directie Jack en Monique Veldman, die met een niet aflatende inzet alles met hun team organiseert. Ook voor de VVvA kijken we terug op een geslaagd seizoen met actieve vrijwilligersbegeleiding, veel aansprekende lezingen en een geslaagde groepsreis naar de Bourgogne (verslag verderop in NoVA).

En dankzij het gehele redactieteam is ook deze NoVA weer een mooi magazine geworden. Dank ook aan de collega's in bestuur en commissies die met elkaar de activiteiten van de vereniging mogelijk maken. De VVvA is een actieve vereniging waar veel gebeurt en die nog altijd groeit in het aantal leden en vrijwilligers. Een club om trots op te zijn en ik zou mij bijna bedenken om in voorjaar 2024 na tien jaar af te treden als voorzitter. Maar mijn opvolging is intussen in volle gang en met genoegen stelt het bestuur tijdens de komende Algemene Ledenvergadering op 4 november kandidaat-voorzitter Bert Huisman aan u voor.

Een ALV en Vriendendag die overigens een andere opzet en tijdsindeling kent, lees daarom komende nieuwsbrieven. Ook de nieuwe wintertentoonstelling over het ontstaan van onze aarde met het eerste leven, de flora en fauna, via de ijstijden naar Het Paleolithicum in Archeon is het bezoeken waard. Rest mij u allen een mooie wintertijd toe te wensen en belangrijker nog, blijf gezond!

Leo van Sister | voorzitter

VVvA agenda 2023/2024

Datum	Soort evenement	Waar	Wat
4 november	VVvA lezing	Archeon	Kleding in het Europees neolithicum
18, 19, 25 en 26 nov, 2 en 3 dec	Intocht	Archeon	De stad van Sinterklaas
9 en 10 december	Evenement	Archeon	19e midwinter fair
13 december	VVvA lezing	Archeon	De herontdekking van de Romeinse limes in de 16de eeuw
16 dec t/m 7 jan	Evenement	Archeon	Vier de winter in Archeon
23 dec t/m 17 mrt	Tentoonstelling	Archeon	Het Paleolithicum', de oude steentijd
10 januari	VVvA lezing	Archeon	Het Romeinse Castellum in Duiven- Loowaard ... en meer
6 feb	VVvA lezing	Archeon	Presentatie van het boek De Inventieve Middeleeuwen
5 maart	VVvA lezing	Archeon	Twee maanden wonen in de middeleeuwen
30 en 31 maart	Evenement	Archeon	Allemansend in Gravendam
5 april	VVvA lezing	Archeon	De bouw van de Prehistorie van Archeon, een terugblik
13 en 14 april	Evenement	Archeon	Schots weekend
28 - 30 april	Evenement	Archeon	De Romeinen komen
2024: nieuwe activiteiten, zie www.vrienden-archeon.nl en www.archeon.nl			

Ondertussen in Archeon

Door Monique Veldman, directeur Museumpark Archeon

We kijken inmiddels alweer terug op een geslaagd seizoen. Vele scholen kwamen op excursie en vele bezoekers brachten een bezoek aan één van de evenementen die werden georganiseerd zoals het 24e Internationale Romeins Festival, de Vikingen, het Junioren Orkestenspektakel, Gezondheids- en het Modeweekend. Het zijn slechts een paar van de succesvolle historische themaweken en -weekenden in het afgelopen jaar. Ook zijn er weer tv-opnames gemaakt voor 'Het verhaal van Amsterdam'. Dit als vervolg op de succesvolle serie 'Het verhaal van Nederland'.

Samen met IVN Natuureducatie Alphen aan den Rijn heeft de groengroep een nacht vlindertelling georganiseerd waarbij meer dan dertig soorten werden geteld. Het Flora & Fauna masterplan gaat nu echt mooie vormen krijgen en er wordt veel nieuwe aanplant aangebracht. De bouwploeg, onder leiding van Jan Jennissen, is volop aan de slag en bouwt momenteel aan de nieuwe paardenstallen met een kleedruimte op de 1e etage. Gaat u er maar eens kijken.

Afgelopen zomer is Broeder Bert Paardekooper door burgemeester Liesbeth Spies tot Ridder in de orde van Oranje-Nassau benoemd. Tegelijkertijd nam zij het eerste exemplaar van het jubileumboek 'Pax et Bonum, het Kloosterleven in Archeon' in ontvangst.

HKH Prinses Laurentien en Minister Kuipers kwamen op bezoek ter gelegenheid van het 125-jarig jubileum van het KNOV-congres. Gedeputeerde Meindert Stolk vereerde Archeon, de Zwammerdamschepen en de AWN met een werkbezoek.

De voorbereidingen voor de Stad van Sint, met de tentoonstelling Sint Nikolaas, de MidwinterFair en Vier de Winter met de overdekte ijsbaan, zijn alweer druk aan de gang en de Tentoonstelling 'Het Paleolithicum, de oude steentijd' wordt medio december geopend.

Graag bedanken wij het Bestuur van de VVVA, de vele vrijwilligers en het Archeon Team voor alle inzet. Wij wensen u fijne wintermaanden en prettige feestdagen toe én blijf vooral gezond!

Jack en Monique Veldman

Broeder Bert Paardekooper is benoemd tot Lid in de orde van Oranje-Nassau

Op reis met de Vereniging Vrienden van Archeon, dit keer: de Bourgogne

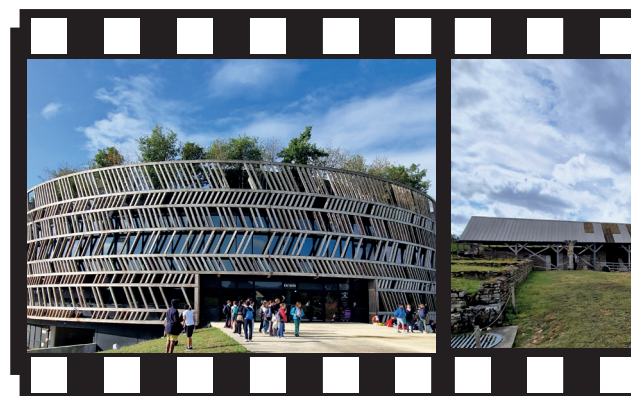
Door Leo van Sister, voorzitter VVvA. Foto's: Leo van Sister en Armand Simonis

Afgelopen september togen vijftien leden van de VVvA naar Auxerre, de hoofdstad van het departement Yonne, vernoemd naar de rivier die daar stroomt. Het hotel waar we verbleven, Hotel Normandie, lag mooi centraal in de stad met een groot en fraai middeleeuws centrum. De stad had prettig veel horeca en meerdere schitterende kathedralen en kerken. Voor de groep was een vol, maar gevarieerd programma opgesteld waarin de middeleeuwen, de Romeinse tijd en zelfs de prehistorie centraal stonden.

Hoogtepunt van de reis was het van de grond af aan opgebouwde middeleeuwse kasteel Guédelon. En inspirerend uiteraard voor de VVvA: het is opgebouwd dankzij de inzet van heel veel vrijwilligers. Het is nagebouwd uit de tijd van de kruistochten in de 13e eeuw. Frankrijk kende in de middeleeuwen wel duizend burchten. Het kasteel Guédelon is na bijna 30 jaar bouwen voor ongeveer 80% gereed en geheel zelfvoorzienend wat bouwmaterialen betreft. Alles wordt ter plekke uitgewerkt, behandeld, voorbereid en gebouwd. In het hoogseizoen werken er maar liefst 100 vrijwilligers en jaarlijks trekt dit unieke kasteel zo'n 300.000 bezoekers. Het geheel is uniek en zeer indrukwekkend. In de middag werd het verderop gelegen chateau de Ratilly (bouwjaar 1270) bezocht, dat ook van het type "Philippien" is. Erg uniek is de in een van de torens gevestigde rondlopende duiventil die wel 700 duiven kon huisvesten en de kasteelheer zo van inkomsten voorzag. Kastelen en burchten lagen meestal op hoogtes en in de buurt van water.

De volgende dag bezocht de groep het wat architectuur betreft zeer moderne Romeinse museum Alésia. Het museum biedt met veel moderne presentatietechnieken een fraai en compleet overzicht van de slag om Alésia. Alésia was eerst een Gallische en later Gallo-Romeinse nederzetting in Frankrijk. Het Beleg van Alésia vond plaats in 52 v.Chr. bij het Gallische Opidum Alésia. Het was een versterkt fort van het volk Mandubii. Het Romeinse leger, onder leiding van Julius Caesar, vocht tegen het Arvernische leger

Museo Alésia en de archeologische site

onder leiding van de Gallische koning Vercingetorix. Generaal Julius Caesar had daar zijn hele leger bij zich (tien legioenen en zesduizend ruiters). Eenmaal daar stuitten zij op het daar gelegerde Gallische leger. Ondanks het verrassingseffect en hun numerieke meerderheid van 250.000 man, leden de Galliërs een smadelijke nederlaag. De 3 kilometer verderop gelegen archeologische site van Alésia is ook het bezoeken waard, maar de tijd heeft hier veel offers gevraagd en veel is hierdoor verdwenen. Wiel van der Mark hield op de site een geanimeerd verhaal over geneeskunde in vroege Romeinse tijden. De rest van de middag was ingeruimd voor het lieflijke middeleeuwse Semur en Auxerre waar een fraaie replica van de Notre Dame te bewonderen is.

Na weer een heerlijke maaltijd in Auxerre en een goede nachtrust toog een deel van de groep naar de kleine Romeinse site La Villa Scoliva en ging de rest naar de bedevaartplaats Vézelay. Naast de vele leuke kleine winkels en ateliers is vooral de hoog gelegen immens grote basiliek Sainte-Marie-Madeleine (hoofddoel van de bedevaart) uit de 11 eeuw imposant. Zij laat met haar Romaanse en later Gotische stijl en bijzondere crypte een diepe indruk achter. Vézelay kreeg vanaf omstreeks 1050 de status van bedevaartsoord. De toevloed van pelgrims was zo groot, dat de oude

abdijkerk al snel te klein werd. In 1096 begon men aan de bouw van een nieuwe basiliek. Vanuit Vézelay zijn ook veel kruistochten gestart.

Het programma was op dat punt al ruimschoots gevuld met de Romeinse tijd en de middeleeuwen en met de bekende prehistorische grotten van D'Arcy werd het dan ook hoog tijd voor de prehistorie. De plek bestaat uit een stelsel van grotten langs de rivier de Cure die zo'n 20.000 jaar geleden aan het einde van de ijstijd ontstond. De "Grote grot" wordt al meer dan vier eeuwen bezocht, maar heeft extra bekendheid gekregen in de jaren 1990 met de ontdekking van de 28.000 jaar oude rotstekeningen. Deze prehistorische kunstwerken, gemaakt met oker en houtskool, maken van de Grote grot van Arcy-sur-Cure, na die van Chauvet in de Ardèche, de oudste gedecoreerde grot ter wereld. Alleen de Grote grot, gedecoreerd met draperieën, stalactieten en stalagmieten, is geopend voor publiek.

Dan de Grande Finale: in de Bourgogne is het natuurlijk ook vooral lekker genieten van de Franse keukens en wijnen. Bourgogne kent met 20.000 hectare wijnland bij uitstek veel wijnhuizen. Daarom werd Domaine Borgnat, een zeven generaties oud wijnhuis, bezocht. De groep kreeg een deskundige uitleg bij de degustation. Dat smaakte naar meer en dus gingen de nodige flessen mee naar huis. Terug in Auxerre werd bij het restaurant een 5-gangen culinair verrassingsmenu genomen.

Op de vijfde en laatste dag werd na het ontbijt uitgebreid afscheid genomen. Sommige deelnemers mijmerden al over volgend jaar met mogelijke bestemming: Newgrange, waar 5.000 jaar oude grafheuvels te vinden zijn vlakbij Dublin. De afgelopen reis heeft veel voorbereidingstijd gekost, maar als we de deelnemers mogen geloven was het zeer de moeite waard. De vele foto's en ervaringen werden met elkaar uitgewisseld. We kunnen ons alvast verheugen op een nieuwe reis volgend jaar, houd daarom de plannen in de gaten en meld je vooral aan. ■

De groep in Guédelon

In Guédelon

In Alésia bij een beeld

De hele groep in Guédelon

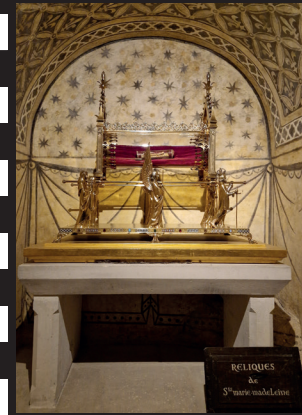
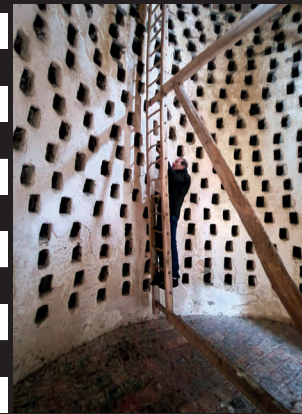
Het museum in Alésia

Chateau de Ratilly

Van boven naar beneden: in Guédelon, in Auxerre centrum, in Vézelay, unieke duiventil Ratilly en de oude crypte in Vézelay.

Waar komt macht vandaan?

Door Frank Wiersema, vrijwilliger VVvA

Op de route door het park van steentijd naar brons-tijd, loopt men langs een hunebed en een bronstijd grafheuvel. Niet elke bezoeker zal zich bewust zijn dat deze ontwikkeling in begrafenisgebruiken ons zulke belangrijke inzichten geeft in maatschappelijke veranderingen op het gebied van machtsstructuren. Kan zo'n veredelde molshoop werkelijk het verhaal vertellen van het ontstaan van hiërarchie? Het antwoord komt niet alleen uit wat we in de graven hebben teruggevonden, maar komt ook uit onverwachte hoek.

Hunebedden, de bekende grafkamers uit de nieuwe steentijd, zijn in een betrekkelijk kort tijdsbestek gebouwd. Nadat een hunebed af was, werd het nog generaties lang gebruikt om mensen in te blijven begraven, tot wel 300 jaar. We zien hier weinig verschil in rijkdom; iedereen leek met eenzelfde egards een uitvaart te krijgen. Dit verandert volledig, wanneer vanaf zo'n beetje 2900 v. Chr. de grafheuvel zijn intrede doet. Een grafheuvel werd doorgaans opgeworpen over het graf van iemand die een flinke rijkdom aan grafgiften meekreeg. Later werden nog wel andere overledenen bijgezet (begraven, of de gecremeerde resten in urnen), met lang niet zo'n rijke uitvaart. Het lijkt erop alsof een gemeenschap zonder grote verschillen in rangen en standen, plots overging in een maatschappij met een elite die rijkdom en aanzien had boven het gewone volk.

Nu is lange tijd de vraag geweest, of mensen andere gebruiken gingen hanteren, of dat een ander volk onze streek binnenkwam en de hunebedbouwers heeft vervangen. Taalwetenschappers vermoedden al een tijdje het laatste. De nieuwkomers brachten andere gebruiken met zich mee, waren bijvoorbeeld veel

mobieler met hun wagens. Landbouw had deze cultuur van oorsprong minder; het waren vooral veehouders. Zij brachten voor het eerst een vroege vorm van Indo-Europese taal mee. Deze taal kende wel een rijk vocabulaire aan woorden als "as" en "spaak" (wat met wagens te maken had), maar woorden voor akkerbouw komen uit een oudere neolithische taal.

De laatste jaren heeft DNA-onderzoek een enorme vogelvlucht genomen. Nu weten we dat niet alleen de cultuur onze kant op kwam, maar dat de mensen fysiek vervangen zijn.

De mensen van deze nieuwe cultuur hebben genen voor blanke huid, blond haar en blauwe ogen, terwijl die van de voorafgaande neolithische cultuur genen hebben voor een donker mediterrane uiterlijk. Met deze nieuwe mensen (aan de vooravond van de bronstijd), zien we het begin van een pre-proto-Germaanse cultuur en de eerste verschijningsvormen van macht. ■

Machtig en krachtig: het geneesmiddel THERIAK

Door Wiel van der Mark, archeotolk VVvA

Sinds kort prijkt in het chirurgijnshuis een prachtige albarello, of zalfpot, waarin de triakel of de theriak bewaard wordt. Het was een geneesmiddel met grote kracht in een tijd dat er nog maar weinig effectieve medicijnen bestonden. Theriak is een panacee en werkt voor vele zaken.

Voor keizer Nero

Theriak is een van de meest legendarische geneesmiddelen uit de geschiedenis, van oorsprong afkomstig uit Klein-Azië (Mithridates) en verbeterd door de Griekse lijfarts van keizer Nero, Andromachus. Keizer Nero was bang om vergiftigd te worden en Andromachus moest dat zien te voorkomen. Een van de manieren was het ontwikkelen van een tegengif, een zogenaamd antidotum. Een van de hoofdbestanddelen van het recept was addervlees. Het gebruik daarvan behoeft enige uitleg; de theriak bevat als voornaamste werkzame stof dus addervlees. Addergif was

Plaat XLI Theriac in het Taquinum Sanitatis

een van de meest probate middelen om iemand te vermoorden. Volgens de idee van de antieke geneeskunde hoort de behandeling altijd met een middel te geschieden met tegenovergestelde krachten. Maar addervlees heeft dezelfde krachten als het addergif. De verklaring is dat bij zeer ernstige aandoeningen wel gebruik gemaakt werd van medicijnen met dezelfde kracht. Een ander voorbeeld hiervan is koorts die wel drie weken duurt en die niet verdwijnt behandelen met middelen met tegenovergestelde werking; dus preparaten die koud en vochtig zijn tegenover de hitte van de koorts. In dat soort gevallen wordt wel een heet en droog medicijn gebruikt.

Samenstelling

Theriak bestaat uit meer dan 60 vaak exotische

De serpentes uit der Naturen Bloeme van Jacob van Maerlant

ingrediënten, zoals harsen, gommen, kemelhooi en andere bijzondere zaken. Het hele recept vindt u in het huis van de barbier en chirurgijn in Gravendam, Archeon. Het hoofdbestanddeel opium verdwijnt in de middeleeuwen. In de Romeinse tijd werd het gebruik van opium nog vergoelijkt, omdat het immers om medicijnen ging.

Yperman

Onze, zeg maar 'huischirurgijn', Jan Yperman zegt in zijn boek de Cyrurgie, geschreven rond 1300, het volgende over de theriak: "Metridatum es moeder boven alle medicinen".

Vervolgens noemt hij de werkzaamheid van dit medicijn dat, zoals hij zegt: "Ende es goet iegen alle saken die van couden comen, ende meest van melancolien." Onder andere tegen pijn in de ogen, het geruis van de oren, tegen gezwollen van het tandvlees en tegen tandpijn en alle kwalijke zaken in de mond. Voor zweren in de borsten, van buiten en vanbinnen. Tegen hoofdpijn en tegen dysenterie.

Gesneden theriak

En natuurlijk tegen het gif: “Jegen venijn sal ment geven met sope van menten (munt). Ende men salt plaestern op beten van gevenijnden diere”, aldus Yperman.

Theriak in het Tacuinum Sanitatis

Een andere middeleeuwse bron die wij regelmatig raadplegen is het Tacuinum Sanitatis. Over theriak wordt het volgende gezegd: “Natuur: warm en droog. Optimaal: de soort die de haan van gif bevrijdt en tien jaar gerijpt is. Nut: Goed tegen vergiften en zowel koude als warme ziekten. Gevaren: Als het ouder is dan tien jaar veroorzaakt het slapeloosheid. Neutralisatie van de gevaren: met verkoelende stoffen, zoals gerstewater. Het is vooral goed voor koude temperamenten, voor oude mensen, in de winter, in koude streken.”

Openbare bereiding van theriak

Apotheker mevrouw A. Bierman schrijft in het artikel het mirakel van triakel over de bereiding door Haagse apothekers, deze beschrijving is de inspiratie voor een nieuwe publieksactiviteit waarbij samen met onze gasten de theriak bereid kan gaan worden:

“In den Haag zetten de apothekers onder inspectie van de chirurgijns alles op lange tafels (versierd bijvoorbeeld met hop en klimop). De stampers (het publiek) stampen de ingrediënten met behulp van mortieren met stampers fijn tot een poeder. Aan de poeders werden honing en wijn toegevoegd. Het mengsel werd toegevoegd aan de theriakpot om minstens twee maanden te gisten.”

Hoe leuk zou het zijn om hiervan een jaarlijkse traditie te maken en in het weekend van Cosmas en Dianianus, patroonheiligen van de geneeskunde, onder de waag in het openbaar theriak te bereiden.

De zalfpot of albarello

Inspiratie tot de vervaardiging van deze albarello was de eerder gemaakte serie van de hand van pottenbakster Elly van Leeuwen uit Leiden. Deze potten zijn reconstructies van albarello's die in Dordrecht opgegraven zijn. Op advies van Marc van de Aa zijn deze potten door Elly gereconstrueerd. De grote albarello (50 cm hoog) was overigens niet opgegraven in Dordrecht (deze waren 35 cm). Hij is twee keer gebakken waarbij voorafgaand aan het tweede baksel de afbeeldingen zijn aangebracht. De theriakpot is daarmee een vrije reconstructie.

Wilt u meer weten over de wonderbaarlijke macht en kracht van de theriak? Kom dan bij ons langs in het huis van de barbier en chirurgijn. ■

Albarello (theriakpot) met twee serpentes uit de Naturen Bloeme in het chirurgijnshuis

Bronnen:

Arano L.C. (1992) The medieval health handbook TACUINUM SANITATIS. Milaan Electa Editrice.

Bierman A.I. Het mirakel triakel. Tijdschrift voor geneeskunde.

Biesheuvel Ingrid editie (1998) Maerlants werk. Juweeltjes van zijn hand. https://www.dbnl.org/tekst/maer002maer01_01/index.php

Leersum E.A. (1912) Yperman Cyurgia. https://www.dbnl.org/tekst/yper003ecvl01_01/yper003ecvl01_01_0001.php

Ostkamp Sebastiaan (2010). Archaische majolica uit de veertiende-eeuwse Nederlanden. Tinglazuur plavuizen en vaatwerk, en hun verwantschap met gebrandschilderd glas. In: Vormen uit vuur 208 (2010-1), p. 21-42. https://www.academia.edu/28321736/Sebastiaan_Ostkamp_Archaische_majolica_uit_de_veertiende_eeuwse_Nederlanden.

Doe meer met Minderbroeders

Door Maritgen Rodenburg, vrijwilliger VVvA

Nee, daar ben ik niet een spatie vergeten. Minderbroeders schrijf je aan elkaar. Het is de benaming van een nieuw type religie gesticht door Sint Franciscus van Assisi. Minderbroeder is latijn voor 'mindere broeder' (frater minor), geen monnik, geen kannunik of eremiet, maar een mindere broeder, die zo eenvoudig mogelijk leeft. En minderbroeders vind je in en rond het klooster in Archeon, waar zij het jaar 1350 verbeelden. Met twee van hen, Bert Paardekooper en Gerard

"Dat leren komt vanzelf."

Teunissen, praat ik over het zijn van minderbroeder.

De minderbroeders van Archeon vormen een vrijwilligersgroep van VVvA. Zelf zijn ze verenigd in vereniging Pax et Bonum

(Vrede en het Goede). Met wat vertraging door corona vierden zij in juli 2023 alsnog hun 20-jarig bestaan. De broeders zingen samen Gregoriaanse liederen en ze leven rond het klooster in Archeon, altijd bereid tot een praatje met publiek. Ik stel ze een paar vragen.

Wat is jullie mooiste herinnering aan 20 jaar Pax et Bonum?

Bert vindt het moeilijk een mooiste herinnering te kiezen. Maar over het algemeen geeft hij aan het persoonlijk het mooiste te vinden om zingend met de broeders door de weilanden en straten te lopen, daar heeft hij heel mooie herinneringen aan. Ook voor Gerard is het zingen tijdens bijvoorbeeld Kaarsjesavond in Gouda een bijzondere ervaring geweest, net als het gieten van de klok bij het klooster. Maar vult hij aan, wat ook heel mooi is, is het in gesprek raken met bezoekers, een gezin dat dan blijft hangen en vragen stelt. Dat is gewoon fantastisch, vindt ook Bert.

Voor wie wil intreden bij de broeders, hoort daar een specifiek ritueel bij?

Niet echt een hele inwijding, aldus Gerard, maar je loopt wel een aantal maanden mee en dan moeten wel alle broeders ermee instemmen dat je toetreedt. Bert vult aan: "Maar de voorwaarde is niet dat je dan de kruiden kent en dergelijke, de voorwaarde is dat je komt en dat je meedoet en dat leren dat komt vanzelf. Specifieke deskundigheid komt wel naar voren in de loop van een jaar." In 2023 zijn er veel nieuwe leden bijgekomen, maar blijven werven kan geen kwaad.

Hoe is jullie band met VVvA en andere groepen?

Gerard geeft aan dat er zeker veel contact is, bijvoorbeeld met de groengroep. Zelf is hij daar ook als vrijwilliger actief en hij werkte mee aan het groenplan dat er ligt. Daar komen ook heel leuke plannen uit voort. Gerard probeert zijn tijd tussen het klooster en de groengroep te verdelen. Voor Bert geldt dat hij als het ware overall doorheen fietst. Hij werkt met iedereen samen, hij werkt naast de kloosterkruidentuin ook elders mee in het groen en heeft veel contact met bijvoorbeeld de bouwgroep en de Scutterie. Dat contact heb je ook nodig, aldus Bert. Al vanaf het begin van Archeon is hij als vrijwilliger bij het park betrokken. Als de VVvA een activiteit organiseert, zoals de aanleg van de Via Albaniana in 2021, melden Bert en Gerard zich aan.

Na een hele dag minderbroeder zijn in Archeon, waar moet je bij thuiskomst weer aan wennen?

Gerard vindt het prettig om, zodra hij de poort van Archeon onderdoor loopt, het besef van tijd kwijt te raken: "Je gaat je pijn aan doen en bent gewoon de hele dag bezig. Het enige wat we in de gaten moeten houden is dat als het 12 uur is, we de klok moeten luiden. Dan gaan we soep eten, je bent wat bezig in het

klooster en de tuin tot het rustiger wordt. Dan denk je het zal wel tegen vijven zijn, en dan ga je opruimen en eenmaal in de auto komen weer de gedachten: 'ohja, ik moet dit doen, ik moet dat doen' etc. Ik zit vijf dagen binnen en één dag ben ik de hele dag buiten." Voor Bert ligt het anders, hij speelt geen rol, is geen tijdreiziger (dingen die ik in mijn vraag noemde, maar dat is allemaal niet aan de orde). Bert is zichzelf, of hij nu een pij draagt of moderne kleding. Hij is het zo gewend. Bert is meerdere dagen per week in het park aanwezig.

Welke kennis van de minderbroeders moet wat jullie betreft blijvend worden verteld?

Bert geeft aan: "Respect voor alles om je heen, dat is ook de gedachtegang van Franciscus: alles is ons gegeven, wees dankbaar, zetten we ons af tegen het heelal dan zijn we eigenlijk hele nietige en kwetsbare mensen en dat realiseren we ons eigenlijk niet goed. Het gaat dus om de kwetsbaarheid en om die kwetsbaarheid te kunnen delen. En dat is op zich al moeilijk, want we willen altijd overal controle op uitoefenen."

"Je gaat je pij aan doen en bent gewoon de hele dag bezig."

Gerard vertelt: "Wat ik heel mooi vind aan het verhaal

van Franciscus en dat vind ik belangrijk om vast te houden, is de eenvoud. Hoe kan het dat je leeft met minder spullen. Als broeders; we hebben geen spullen, wat we hebben gebruiken we, we hoeven niet veel, want het is toch nooit genoeg en dat vind ik wel mooie waarden om met mensen over in gesprek te gaan."

Tot slot gaan we natuurlijk in op de koninklijke onderscheiding die Bert in juli 2023 ontving tijdens de publicatie van het jubileumboek van Pax et Bonum. Hoe voelt voor hem het leven na het ontvangen van die onderscheiding? "Het voelde heel verwarrend en daarna drong het toch wel een beetje door. Het voelt als een levensfase zoals een huwelijk en ouderdom een levensfase zijn. Het is zelfs zo erg dat ik met die onderscheiding me nog meer waar moet gaan maken."

Ook meer doen met minderbroeders? (De titel van dit artikel is de gekscherende onderlinge leus van de minderbroeders)

- Luister elke zondag in museumpark Archeon naar de Gregoriaanse liederen in het klooster
- Bezoek de kloosterkruidentuin met meer dan 120 soorten kruiden
- Kijk voor meer activiteiten en informatie op www.minderbroederskoor.nl ■

Muziek en macht, huh?

Door Helma Hartman, Archeotolk Museumpark Archeon

Omdat troubadours, trouvères, minnesänger, minstrelen en minne - zingende speellieden vaak afhankelijk zijn van hun werkgevers, spreekt het vanzelf dat zij in hun liederen vaak lovende woorden gebruiken voor hun broodheren. Het spreekwoord 'Wiens brood men eet, diens woord men spreekt' geeft dat al aan ('in het Duits: 'Wes brot ich ess, des Lied ich sing'; in het Engels: 'Who pays the piper, calls the tune').

Nu is het niet zo, dat middeleeuwse zangers en poëten geen kritiek durfden uiten, integendeel. Lieder en teksten tegen de adellijke en geestelijke macht zijn aan de orde van de dag, zoals Guillem Figueira (13e eeuw) in de volgende sirventès, een politiek geëngageerd gedicht:

Rome, voor duiten – wijdt gij u aan het kwade,
gaat ge u te buiten – aan trouweloze daden
en niet te stuiten – wilt ge u met macht beladen,
ge spot met de Heer,
ge spot met zijn Leer,
en zulks zelfs veel meer – dan ik ook maar kan raden,
ja, zeker tien keer.
Het maakt mij woedend – dat ik uw macht zie stijgen,
terwijl wij bloedend – er steeds meer last van krijgen.
Ge zijt niet hoedend, – maar bron van kwaad en dreigen,
van oneer en dood.

Uw priesters zijn snoed,
gemeen en despoot – en wie zich naar hen neigen
zijn stom en malloot.

(Uit: Daar ik tot zang word aangespoord, door Ernst van Altena)

Dit gedicht maakte Guillem voor zijn beschermheer graaf Raimond VII, naar aanleiding van de gruwelijke kruistocht tegen de Katharen. Raimond II was waarschijnlijk een Kathaar.

Nog meer maatschappijkritische teksten zijn te vinden bij de dichters Rutebeuf (1230 – 1285) en François Villon (1431 – na 1463), die zich beiden aan de andere kant van de macht bevonden, namelijk het zwervers- en roversbestaan. In Villon's 'Legaten', gedichten waarin hij zijn nalatenschap verdeelt onder zijn bekenden, vrienden en vijanden, krijgen de rechtsdienaren er behoorlijk van langs. Deze dichter-crimineel neemt een bijzondere plaats in te midden van alle andere vroegere en latere middeleeuwse tekstdichters, vanwege zijn haarscherpe, originele en verrassende beschrijving van het leven aan de zelfkant van de maatschappij. Zoals te lezen in zijn 'Meditatie over de voorbije jeugd'. Zo waren deze zangers en zelfs de dichter-boeven machtig in hun taalgebruik.

Op de wijze van Lanquan li jorn / Palestinalied:

Ik heb de centen laten stromen,

Ik heb gefeest, ik heb gebrast,

Ik heb de meisjes meegenomen,

Maar nooit mijn vrienden ongepast

Laten betalen voor die last.

Dit zeg ik vrank en zonder schromen.

'k Voel mijn geweten onbelast.

Wie niets misdoet moet niets verschonen

(Uit: François Villon, door Wim de Cock) ■

Meditatie om de voorbije jeugd

Tekst: François Villon (1431-1463...). Vertaling: Wim de Cock

Melodie: 'Lanquan li jorn', Jaufre Rudel (1113-1170)/

'Palästinalied', Walther von der Vogelweide (1170-1230)

Contrafact: Helma Hartman

Dm Dm C Dm C Dm

1. Ik wil mij om mijn jeugd be - kla - gen die ik met bras-sen heb ver daan
3. Ik heb/de cen-ten la - ten stro- men, ik heb/ge- feest, ik heb ge - brast,

5 Dm Dm C Dm C Dm

tot mij de ou - der - dom kwam pla- gen. Zij is on - op-ge merkt ge - gaan,
ik heb de meis- jes mee ge - no- men, maar nooit/mijn vrien den on - ge - past

9 F C

niet stap voor stap, niet lang zaam- aan, maar snel-ler dan een paard kan dra - ven ver
la - ten be - ta - len voor die last. Dit zeg ik vranc en zon der schro- men, ik

13 Dm C Dm

trok zij, wijl ik on - vol - daan al - leen bleef met ge - mis - te ga - ven.
voel mijn ge weten on - be - last. Wie niets mis- doet moet niets ver - scho - nen.

16

5. Had ik mij, in mijn dol - le ja - ren, voor deugd en stu - die in- ge - zet,
7. Mijn dagen zijn voor - bij ge - vlo gen zo snel, als dra- den voor een stof

20

dan kon ik nu mijn rust be - wa - ren in eigen huis, in ei - gen bed.
door vlug-ge we vers - hand be - wo - gen als strovuur slin- ken, fijn of grof.

24

'kHeb nooit als beng- el op - ge - let. Van school ge- vlucht, en mij mis - dra - gen.
Want el - ke draad (vindt men bij Job) wordt, eens ver- werkt, ter - zij ge - scho ven.

28

Maar nu ik schrijf/aan dit coup - let voel ik mij gans ter- neer-ge - sla - gen.
Ik treur niet om/mijn tra- gisch lot, de dood kent toch geen me - de - do - gen.

Van die Mostaert (mosterd)

Door Patricia Verbree, Archeotolk Museumpark Archeon

Er zijn niet veel recepten uit de veertiende eeuw waarin beschreven wordt hoe je mosterd maakt, hoewel mosterd al gebruikt werd bij de oude Grieken en bij de Romeinen.

Recepten waarin mosterd is verwerkt vinden we iets vaker, toch mag dit zaad niet vergeten worden, het is namelijk zo veelzijdig! Het is een heel goed beschikbaar gewas en heeft veel goede eigenschappen en is zeer goed bruikbaar in de keuken.

Eenvoudig mosterd recept

Wilt u lang houdbare mosterd maken, gebruik dan most (vers sap van druiven)

Heeft u snel mosterd nodig en geen verse druiven, dan vijzelt u de zaden met wat azijn, al dan niet gekookt en voeg wat kruiden/specerijen toe.

Mosterd veelzijdig

We kennen zo bijvoorbeeld een recept van 'mosterdsop' (kookvocht waarbij mosterd wordt toegevoegd) dat gebruikt wordt bij gepocheerde eieren.

Mosterd is makkelijk in de tuin te kweken, zelfs voor de gewone man is dit mogelijk.

Als mosterd in een gerecht verwerkt wordt, zorgt dit voor een betere spijsvertering.

Het kruid is goedkoper om te gebruiken in plaats van de dure peper, het geeft veel smaak aan vlees of vis. Aan mosterd kan veel toegevoegd worden, zoals kruiden, specerijen, honing, appels of zelfs diverse soorten drank, denk hierbij aan clareit of hippocras, wat bijdraagt aan een bijzonder smaak.

Hildegard von Bingen

Hildegard schreef in haar boek Physica (1150) dat mosterd schadelijk is voor zieke mensen omdat de kracht daarvan zwak en onstabiel is.

Echter mosterd in wijn warm gemaakt of mosterd in azijn klaargemaakt vernietigt de schade. En een gezond mens kan dit wel hebben.

Mosterd verheldert de ogen doch maakt de hersenen 'mistig', daarom moet dit met mate gebruikt worden volgens Hildegard.

In de dertiende eeuw werd er in de Franse stad Dijon al veel mosterd geproduceerd. Mosterd wordt ook gebruikt in de Vrouwen geneeskunde, getuige een zeer oud boek "Trotula", waar in een aantal recepten mosterd verwerkt wordt. Meestal wordt mosterd in een saus verwerkt en dan noemt men dit meestal: 'Peekel'. Er bestaan verschillende soorten Peekel recepten, hier volgt een lekker recept:

Peekel of Pekele (Mosterdsaus)

- Appelmoes
- mosterd
- paradijskorrels (soort peper)

Voeg dit alles te samen, warm het op en laat het indikken. Lekker bij vlees of vis.

Eet mostet doch met mate!

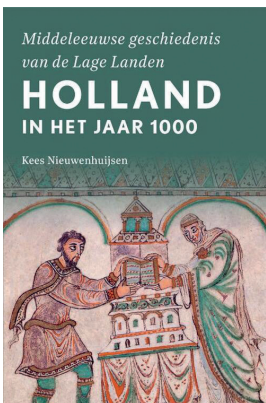
Vrouwe Hadewij ■

Boeken en tentoonstellingen

Door Patricia Pol, vrijwilliger VVvA

Boeken

'Holland in het jaar 1000'
- Kees Nieuwenhuijsen,
€24,99

Er is een spannende tijd aangebroken in het huidige Nederland. Wie gaat de verkiezingen winnen? Welke kant gaan we op met het land? Wie gaat ons vertegenwoordigen in Europa? In het boek 'Holland in het jaar 1000'

kunnen we lezen hoe de graven van Holland destijds meespeelden in het telkens wisselende West-Europese krachtenveld. Daarbij is de moord op de laatste Noormannenleider Godfried de Deen een opmaat naar het ontstaan van het graafschap Holland. Het machtige Holland dat naamgever werd van een veel grotere staat. Lees hoe destijds ook mensen in opstand kwamen, hun mening ventileerde en macht probeerden uit te oefenen. Net als nu eigenlijk. Gauw het boek lezen!

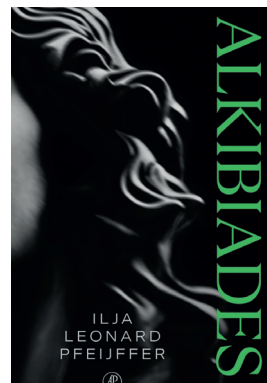
Tentoonstellingen

De vorst van oss & tijdgenoten - elite in de ijzertijd

Museum Jan Cunen, Oss, t/m 4 februari 2024

In het mooie gebouw van museum Jan Cunen in Oss is een bijzondere overzichtstentoonstelling te bezoeken. De glanzende vondsten van tien van de rijkste graven uit de vroege ijzertijd (800-500 v.Chr.) zijn hier bijeen gebracht, inclusief die van de iconische Vorst van Oss. Dit vorstengraf, dat in 1933 werd opgegraven door archeologen van het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) Leiden, is de spil waar de tentoonstelling om draait. De elitegraven vertellen het verhaal over begrafenisrituelen van de lokale elites, maar ook over hun (machtige) leven en dat van hun tijdgenoten. Bijzonder is ook te ervaren hoe de erfenis van de vorsten nog steeds actueel is, door de hedendaagse kunst die door de tentoonstelling gevlochten is. Foto: RMO

Alkibiades - Ilja Leonard Pfeijffer, €34,99

De flaptekst van dit boek is zo mooi, die wil ik u niet onthouden: "...het waargebeurde verhaal van het streven en falen van Alkibiades, de mooiste man van Griekenland. Hij was de extravagante, geniale, opzienbarende, androgyne, biseksuele en omstreden

politicus en strateeg van Athene tijdens de grote oorlog tegen Sparta. Zijn verhaal is voor ons een reis door de tijd naar de wereld van bijna tweeënhalf millennium geleden, toen steeds meer symptomen, die voor ons verontrustend herkenbaar zijn, begonnen te wijzen op het verval van de democratie en daadwerkelijk leidden tot de nederlaag van Athene. De vraag is in hoeverre Alkibiades hieraan schuldig was. Was hij de populist die de democratie heeft ontmanteld of had hij de redder van Athene kunnen zijn? In deze roman legt hij verantwoording af over zijn idealen, strategieën en levenslange strijd".

Julius Caesar. Ik kwam, ik zag en ging ten onder

H'Art Museum, Amsterdam, t/m 20 mei 2024

Julius Caesar, de bekendste Romeinse politicus van zijn tijd en lang daarna, verdient een eigen tentoonstelling. Dat moet de gedachte geweest zijn van de tentoonstellingsmakers van het museum H'Art. Om onzekerheden over de locatie van zijn noordelijke veldslag (was hij nou wel of niet aan de Maas?), zijn uiterlijk en zijn dood laveren ze behoedzaam heen, volgens een recensie. Het laat maar weer eens zien hoe moeilijk het is na zoveel jaren antwoord te krijgen op vragen van historici. Zelfs wanneer je een beroemd en machtig man bent met een formidabele reputatie! Alle reden om zelf maar eens een kijkje te gaan nemen en je eigen mening te vormen, toch? Dat kan nog lekker lang! Foto: Head of Caesar Museo Nazionale Romano

Vriend van Archeon worden!

Ja: ik wil graag lid worden van de VVvA!

Naam

Adres Postcode

Woonplaats

Mailadres

Aankruisen

- Ik geef mij op als individueel lid
- Ik geef mij op voor een gezinslidmaatschap
- Ik geef mij op voor een jongerenlidmaatschap
- Ik geef mij op voor een bedrijfslidmaatschap

De contributiebedragen voor 2024 zijn als volgt:

Jongerenlidmaatschap €15 | Individueel lid €27,50 | Gezinslidmaatschap €47,50 | Bedrijfslidmaatschap €77,50

Deze bon liefst per e-mail verzenden naar secretaris@vrienden-archeon.nl of per post aan Vereniging Vrienden van Archeon. Postbus 600, 2400 AP Alphen aan den Rijn.

Of meld je aan via <https://www.vrienden-archeon.nl/aanmeld-formulier-lid/>

Colofon

Redactieteam VVvA

- Leo van Sister
- Monique Veldman
- Frank Wiersema
- Helma Hartman
- Patricia Pol
- Patricia Verbree
- Giel de Reuver
- Annette Geerlings

Hoofdredactie

Maritgen Rodenburg

NoVA is het verenigingsblad van de VVvA en verschijnt twee keer per jaar. De volgende NoVA verschijnt in het voorjaar van 2024. Contact: nova@vrienden-archeon.nl

De redactie behoudt zich het recht voor ingeleverde stukken niet te plaatsen of te wijzigen.

Marcus & Marbod

Door Gilivs

Vormgeving door
Jannet Harthoorn Design

Sponsors

vereniging
vrienden van
Archeon

